

Навчальна програма
«Правознавство (практичний курс)»
для 9-х класів навчальних закладів
(35 годин, 1 година на тиждень)

Рекомендовано міністерством освіти і науки України,
лист від 21.05.08 р. № 1/11-1969

Пояснювальна записка

Мета і завдання курсу

У сучасних умовах українського суспільства правова освіта є одним з найважливіших чинників розвитку особистості, становлення громадянського суспільства і демократичної правової держави, умовою формування правосвідомості громадянина. Вона спрямована на отримання знань, навичок, ставлень і ціннісних орієнтацій, необхідних людині для ефективного соціального функціонування, реалізації її життєвих цілей і завдань.

Це потребує посилення практичної спрямованості навчання правознавства, насамперед запровадження для старших підлітків спеціального практичного курсу, основним результатом якого має стати перетворення права на важливий регулятор життя і поведінки учня в умовах його швидкої соціалізації.

Основні риси практичного курсу правознавства для учнів 9 класу полягають у тому, що він:

- виходить із змісту правознавства, передбаченого Державним стандартом освіти (галузь «Суспільствознавство») й наповнений переважно інформацією, орієнтованою на життєві потреби учнів 14-15 років, норми права, що стосуються неповнолітніх,
- побудований на нерозривній єдності нових для учнів юридичних знань та соціального досвіду школярів, практичних дій щодо вирішення конкретних життєвих проблем. Це дозволяє учням вийти за межі виключно урочної діяльності й включитися в активне громадське життя, використовуючи набуті знання;
- націлений на виховання учнів у дусі демократичних і національних цінностей, що визначають громадянську самосвідомість та правомірну поведінку особистості;
- містить профорієнтаційний компонент для забезпечення можливості свідомого вибору учнями правового профілю навчання в старшій школі.

Метою курсу є забезпечення умов для формування елементів правової культури, правових орієнтирів та правомірної поведінки учнів.

Завданнями, реалізація яких забезпечить досягнення означеної мети, є:

- 1) познайомити учнів з правом, його важливою роллю в житті суспільства, сприяти усвідомленню ними найбільш важливих понять і термінів юри-дичної науки;
- 2) сприяти формуванню у дітей фундаментальних цінностей, таких як права та свободи людини і громадянина, демократія, активна громадянська позиція й інші, що складають основу демократичної правової держави і грома-дянського суспільства в Україні;
- 3) виробити в учнів уміння: використовувати правові знання для реалізації і захисту своїх прав, свобод та законних інтересів; оцінювати і регулювати свої взаємини з іншими; здійснювати вибір моделі поведінки у повсякденних життєвих ситуаціях, орієнтуючись на норми права, що стосуються неповнолітніх; опрацьовувати окремі положення

нормативно-правових актів; застосовувати на правовому матеріалі критичне мислення, аналіз, синтез, оцінку, рефлексію, уміння спілкуватись, дискутувати, розв'язувати проблеми; сформувати навички правомірної поведінки;

- 4) прищепити дев'ятикласникам інтерес до права, заохотити їх до свідомого використання, застосування й дотримання правових норм.

Структура курсу та його зміст відповідають переліченим завданням.

Структура курсу і навчальної програми

Навчальний матеріал структурований за послідовністю введення найважливіших понять юридичної науки і містить: елементи теорії права, що забезпечують формування в учнів уявлень про право як особливу предметно-практичну область, відомості про основні права і свободи людини, про різно-манітні галузі права, способи реалізації та захисту людиною і громадянином своїх прав і свобод. Курс надає учням правову інформацію практичного характеру, знайомить їх з типовими для їх віку соціально-правовими проблемами і способами їх вирішення, спираючись на конкретні норми законодавства України.

Зміст розподілено за такими розділами:

Розділ 1. Правила і закони у твоєму житті.

Розділ 2. Ти — людина, значить маєш права.

Розділ 3. Ти і цивільно-правові відносини.

Розділ 4. Закони в житті твоєї сім'ї.

Розділ 5. Твої права у трудових відносинах.

Розділ 6. Твої орієнтири в адміністративному та кримінальному праві.

Розділ 7. Твоя подорож у світ юридичних професій.

За навчальним планом загальна кількість годин на курс — 35, 1 година на тиждень. Програма визначає години на вивчення кожного з розділів, а також уроки узагальнення (4 уроки на рік). Запропонована кількість годин на вивчення кожного розділу є орієнтовною і може бути змінена і використана вчителем на власний розсуд, так само як і резервний час.

Ліва колонка змісту навчальної програми містить перелік інформаційних питань, що мають бути опрацьовані учнями під час вивчення розділів. Ці питання розподілені у відповідності до окремих тем, хоча цей розподіл може бути змінений вчителем.

Права колонка змісту програми містить державні вимоги до рівня загально-ноосвітньої підготовки учнів — перелік основних знань, умінь, навичок, ставлень, що мають бути сформовані в учнів як результат засвоєння кожної теми. Особливий наголос зроблено на навчально-інтелектуальні і творчі пізнавальні вміння, а також уміння учня розв'язувати правові ситуації, спираючись на відповідні знання, давати правову оцінку власним вчинкам і поведінці, а також вчинкам і поведінці однолітків.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із правознавства

Під час оцінювання навчальних досягнень із правознавства враховується:

- рівень оволодіння знаннями про систему об'єктивно існуючих державно-правових реалій;
- рівень умінь аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою;
- рівень сформованості навичок діяти згідно з нормами права у конкретних життєвих ситуаціях.

Всі види оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюються за критеріями, наведеними в таблиці.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії навчальних досягнень учнів
I. Початковий	1	Учень/учениця усно в загальних рисах відтворює один-два юридичні терміни окремої теми
	2	Учень/учениця на рівні «так—ні» усно відтворює кілька термінів, вибирає правильний варіант відповіді із двох запропонованих
	3	Учень/учениця одним простим реченням передає зміст частини теми, знаходить відповідь на закрите запитання у тексті підручника
II. Середній	4	Учень/учениця відповідає на окреме питання за допомогою вчителя, репродуктивно відтворює частину навчального матеріалу теми одним — двома простими реченнями, формулює визначення юридичного поняття
	5	Учень/учениця відтворює окрему частину основного змісту навчальної теми, відповідаючи на запитання вчителя, визначає одну-дві окремі ознаки правових понять
	6	Учень/учениця у цілому відтворює частину навчального матеріалу теми, у цілому правильно використовує окремі юридичні терміни аналізує прості юридичні ситуації, розв'язує тестові завдання першого рівня; може користуватись за допомогою вчителя (зразок, пам'ятка) окремими положеннями нормативних актів
III. Достатній	7	Учень/учениця самостійно відтворює окрему частину теми, застосовуючи мінімальну юридичну термінологію, дати визначення понять, аналізує зміст правових документів за простим планом, розв'язує елементарні юридичні задачі за допомогою вчителя, знаходить окремі правові норми в тексті нормативних актів

	8	Учень/учениця в основному володіє навчальним матеріалом і використовує знання за аналогією; може зіставляти, узагальнювати, інформацію за допомогою учителя; складати прості таблиці, схеми, аналізувати положення нормативно-правового акту за допомогою вчителя
	9	Учень/учениця оперує вивченим матеріалом на рівні теми, може самостійно його відтворювати, аналізувати положення нормативно-правових актів, підтверджувати одним — двома аргументами висловлене ним судження щодо правового явища; самостійно розв'язувати юридичні задачі середнього рівня складності
IV. Високий	10	Учень/учениця вільно викладає правові питання, застосовуючи необхідну юридичну термінологію; вирішувати за допомогою вчителя тестові завдання вищого рівня; самостійно складати таблиці, структурно-логічні схеми з правових питань, аналізувати правові ситуації, дати відгук (рецензію) на відповідь іншого учня
	11	Учень/учениця володіє глибокими знаннями, може вільно висловлювати власні судження та аргументує їх, самостійно користується окремими джерелами права; може підготувати повідомлення з юридичної тематики; самостійно вирішує тестові завдання вищого рівня та певні правові ситуації, може використовувати інформацію з додаткової літератури (використання додаткової літератури не є обов'язковою вимогою)
	12	Учень/учениця ґрунтовно викладає правові питання, висловлює власну позицію і переконливо її аргументує; самостійно знаходить, оцінює та використовує джерела юридичної інформації, зокрема наочні, вміє узагальнити вивчений матеріал, використовує набуті знання і вміння в практичній урочній діяльності (участь в дискусіях, засіданнях «круглих столів» тощо); може самостійно вирішувати юридичні задачі, застосовуючи правові знання

Зміст програми

Зміст курсу є доступним для учнів 9 класу й розрахований на засвоєння його кожною дитиною. Зрозуміло, що правові знання дев'ятикласників не можуть і не повинні бути систематичними і залишаються на рівні елементарних правових уявлень та основних понять. Так само і розвиток умінь учнів знаходиться на початковому рівні їх формування. Основним завданням учителя є надати цим знанням і умінням практичної спрямованості, побачити їх відбиток у позитивних проявах правомірної поведінки учнів та їх оцінних судженнях і оцінках.

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Вступ (1 година)	
<p><i>Мета, завдання, особливості курсу. Як працювати на уроках курсу. Як користуватись підручником</i></p>	<p><i>Розповідає про мету, завдання, особливості курсу.</i></p> <p><i>Пояснює як працювати на уроках курсу.</i></p> <p><i>Висловлює власні очікування щодо вивчення курсу</i></p>
Розділ 1. Правила і закони у суспільстві та твоєму житті (7 годин)	
<p><i>Що таке правила та як вони виникають. Які правила існують у суспільстві. У чому призначення правил</i></p>	<p><i>Пояснює що таке правила, розповідає як і чому у суспільстві виникають правила.</i></p> <p><i>Наводить приклади різноманітних правил та сфер суспільного життя, де вони діють.</i></p> <p><i>Висловлює власне ставлення до правил співжиття людей та їх дотримання</i></p>
<p><i>Що таке право. Норми права та галузі права. Які суспільні відносини називають правовими</i></p>	<p><i>Розтлумачує поняття «право».</i></p> <p><i>Пояснює що таке галузь права та норма права.</i></p> <p><i>Наводить приклади правових норм та розрізняє їх види.</i></p> <p><i>Характеризує правові відносини та наводить приклади правових ситуацій.</i></p> <p><i>Висловлює власну оцінку ролі права в житті людей</i></p>
<p><i>Що таке закон. Як приймаються закони. Підзаконні акти та їх значення для життя громади. Як і де знайти правовий документ</i></p>	<p><i>Називає ознаки закону та описує процедуру прийняття закону.</i></p> <p><i>Розрізняє закон і підзаконний акт.</i></p> <p><i>Аналізує ситуацію, що регулюється підзаконним актом, пояснюючи його застосування.</i></p> <p><i>Висловлює судження щодо необхідності й важливості дотримання приписів законів</i></p>

<p><i>Яка поведінка є правомірною. Що таке правопорушення та юридична відповідальність. Коли і як особа відповідає за правопорушення</i></p> <p><i>(можливо 2 години)</i></p>	<p><i>Пояснює що таке правопорушення, описує його ознаки, розрізняє види правопорушень, наводить приклади правопорушень.</i></p> <p><i>Розтлумачує поняття «юридична відповідальність», називає види юридичної відповідальності.</i></p> <p><i>Наводить приклади обставин, що звільняють від юридичної відповідальності.</i></p> <p><i>Аналізує правові ситуації щодо правопорушень.</i></p> <p><i>Оцінює вчинки та поведінку учасників ситуацій з точки зору її правомірності</i></p>
<p><i>Що таке конституція. Як Конституція врегульовує життя громадян України</i></p>	<p><i>Пояснює що таке конституція, характеризує Конституцію України як основний закон держави, розтлумачує зміст її окремих положень.</i></p> <p><i>Називає органи законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні, описує їх окремі повноваження.</i></p> <p><i>Висловлює судження та обґрунтовує значення конституції</i></p>
<p>Узагальнення (1 година)</p>	
<p>Розділ 2. Ти — людина, значить маєш права (5 годин)</p>	
<p><i>Що таке права і свободи людини. Загальна декларація прав людини. Види прав і свобод людини. Конвенція ООН про права дитини. Як захищаються права і свободи людини в Україні й світі</i></p>	<p><i>Розтлумачує поняття «права і свободи людини», описує види прав і свобод людини і наводить приклади.</i></p> <p><i>Називає міжнародні документи з прав людини і прав дитини.</i></p> <p><i>Пояснює чому права дитини виділені в окрему категорію прав.</i></p> <p><i>Аналізує зміст окремих статей Загальної декларації прав людини, Конвенції ООН про права дитини.</i></p>

	<p><i>Пояснює</i> які органи й організації покликані захищати права і свободи людини.</p> <p><i>Аналізує правові ситуації</i>, використовуючи окремі положення міжнародних документів з прав людини.</p> <p><i>Висловлює</i> власні судження про значення захисту прав людини і громадянина в Україні</p>
<p><i>Що означає бути громадянином держави. Як набути громадянства України. Як визначається громадянство дітей. За яких підстав припиняється громадянство України</i></p>	<p><i>Розтлумачує</i> поняття «громадянство» і розрізняє статус громадянина, іноземця, особи без громадянства.</p> <p><i>Називає</i> підстави набуття й припинення громадянства України.</p> <p><i>Розв'язує</i> правові ситуації щодо набуття громадянства дітьми.</p> <p><i>Оцінює</i> важливість та правове значення юридичного зв'язку особи та держави</p>
<p><i>Конституційні права і свободи людини і громадянина. Як реалізувати та захистити права і свободи. Які основні обов'язки закріплює Конституція України</i></p>	<p><i>Називає</i> основні права і свободи людини та громадянина.</p> <p><i>Коментує</i> окремі статті II розділу Конституції України, <i>пояснюючи</i> юридичний зміст окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина.</p> <p><i>Описує</i> конституційні обов'язки громадян України.</p> <p><i>Аналізує</i> правові ситуації щодо дотримання чи порушення основних прав та свобод людини і громадянина.</p> <p><i>Оцінює</i> необхідність реалізації громадянином конституційних прав і свобод і виконання обов'язків</p>

<p><i>Право на освіту в Україні. Які середні навчальні заклади існують в Україні. Якими є права та обов'язки учнів, вчителів і батьків у навчальному процесі</i></p>	<p><i>Пояснює юридичний зміст права на освіту в Україні та висловлює судження щодо його важливості для людини.</i></p> <p><i>Наводить приклади навчальних закладів, в яких можна здобути середню освіту і розповідає про їх відмінності.</i></p> <p><i>Називає учасників навчально-виховного процесу і описує, використовуючи положення нормативних актів, їх окремі права та обов'язки.</i></p> <p><i>Моделює та розв'язує правові ситуації, пов'язані з правами і обов'язками учасників навчально-виховного процесу.</i></p> <p><i>Висловлює власні оцінки взаємовідносин і поведінки учасників навчально-виховного процесу в життєвих ситуаціях</i></p>
<p><i>Як громадяни беруть участь у житті демократичної держави. Що таке самоврядування. Громадські об'єднання та дитячі організації. Демократія у шкільному житті</i></p>	<p><i>Пояснює поняття «демократія» і розповідає про форми участі громадян у житті демократичної держави.</i></p> <p><i>Розтлумачує поняття самоврядування, оцінює важливість участі громадян у вирішенні загальнодержавних питань та питань місцевого значення.</i></p> <p><i>Наводить приклади дитячих і громадських організацій в Україні і розповідає про їх діяльність.</i></p> <p><i>Досліджує демократичні процеси у житті навчального закладу, функціонування органів учнівського самоврядування, моделює демократичні процедури прийняття колективних рішень.</i></p> <p><i>Формулює власну позицію щодо громадянської активності особи</i></p>
<p>Узагальнення (1 година)</p>	

Розділ 3. Ти і цивільно-правові відносини (5 годин)

<p><i>Що таке право власності. Як людина стає власником. Як реалізувати право власності. Якими правами наділені неповнолітні власники</i></p>	<p><i>Пояснює юридичний зміст права власності і характеризує підстави набуття права власності, ілюструє їх прикладами.</i></p> <p><i>Розрізняє форми власності, наводить приклади права володіння, користування, розпорядження майном.</i></p> <p><i>Розповідає як дитина стає власником і як вона може розпорядитися належним їй майном.</i></p> <p><i>Аналізує правові ситуації на підставі окремих положень цивільного законодавства.</i></p> <p><i>Оцінює важливість для людини бути власником</i></p>
<p><i>Які договори є цивільно-правовими. Як укласти договір. Які договори можуть укласти неповнолітні</i></p>	<p><i>Пояснює що таке договір, називає види цивільно-правових договорів, наводить приклади.</i></p> <p><i>Розповідає хто і як укладає договори.</i></p> <p><i>Аналізує зразок типового договору щодо його предмету, сторін та змісту.</i></p> <p><i>Моделює процедуру укладання договору та розв'язує ситуації, що можуть виникнути при укладанні договорів неповнолітніми особами.</i></p> <p><i>Висловлює власне ставлення до важливості дотримання умов цивільно-правових договорів</i></p>
<p><i>Як захистити особисті немайнові та майнові права. Цивільно-правова відповідальність малолітніх та неповнолітніх осіб</i></p>	<p><i>Розрізняє особисті немайнові і майнові права та наводить приклади.</i></p> <p><i>Називає підстави цивільно-правової відповідальності.</i></p> <p><i>Складає за зразком позовну заяву і моделює процедуру захисту цивільних прав у суді.</i></p> <p><i>Аналізує правові ситуації щодо цивільної відповідальності малолітніх та неповнолітніх осіб.</i></p>

	<i>Висловлює оцінки вчинків і поведінки неповнолітніх, пов'язані з цивільно-правовою відповідальністю</i>
<i>Хто такі спадкодавець і спадкоємець. Що таке заповіт. Як скласти заповіт. Як успадкувати майно</i>	<i>Пояснює хто такі спадкодавець і спадкоємець, що таке заповіт і називає умови його дійсності. Описує порядок спадкування за законом, розповідає про порядок отримання спадщини. Аналізує правові ситуації, що регулюються нормами спадкового права</i>
<i>Хто такі споживачі, продавці, виробники, виконавці. Які права споживачів закріплені законодавством України. Як захистити права споживачів. Які організації та установи допомагають споживачам у захисті їхніх прав (можливо 2 години)</i>	<i>Розповідає хто такі споживачі, продавці, виробники, виконавці. Називає нормативні акти, коментує положення, що закріплюють права споживачів. Наводить приклади порушення прав споживача з власного життя чи життя членів родини. Моделює ситуації придбання товару, замовлення послуг чи робіт. Описує порядок дій споживача щодо захисту порушених прав, складає за зразком скаргу (претензію) щодо порушених прав споживача. Пропонує варіанти розв'язання ситуацій порушення прав споживачів</i>
Розділ 4. Закони в житті твоєї сім'ї (3 години)	
<i>Що таке сім'я і шлюб. Як укласти шлюб. Чи можуть неповнолітні укласти шлюб. Які особисті немайнові та майнові права і обов'язки мають подружжя</i>	<i>Розтлумачує поняття «сім'я» і «шлюб», обґрунтовує важливість права людини на створення сім'ї. Пояснює, використовуючи положення статей Сімейного кодексу України, умови укладання шлюбу, зокрема порядок укладання шлюбу неповнолітньою особою.</i>

	<p><i>Називає окремі особисті немайнові права і обов'язки подружжя і характеризує їх на конкретних прикладах.</i></p> <p><i>Аналізує правові ситуації і пропонує шляхи їх розв'язання на підставі норм сімейного права.</i></p> <p><i>Висловлює власні думки щодо створення сім'ї</i></p>
<p><i>Взаємні права та обов'язки батьків і дітей. Особисті немайнові права дітей. Права батьків і дітей на майно, право на утримання</i></p>	<p><i>Пояснює чому права та обов'язки батьків і дітей є взаємними, наводить приклади окремих прав батьків і дітей.</i></p> <p><i>Описує обов'язок матері, батька утримувати дитину та обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків.</i></p> <p><i>Моделює та розв'язує правові ситуації, пов'язані з правами і обов'язками батьків і дітей.</i></p> <p><i>Висловлює власне ставлення до взаємних прав і обов'язків батьків і дітей</i></p>
<p><i>Як держава захищає права дитини в сім'ї. Що таке опіка, піклування, усиновлення</i></p>	<p><i>Називає державні органи та установи, що опікуються правами дитини.</i></p> <p><i>Оцінює ситуації порушення прав дитини в сім'ї.</i></p> <p><i>Розповідає про підстави і процедуру позбавлення батьківських прав.</i></p> <p><i>Розрізняє усиновлення та опіку і піклування.</i></p> <p><i>Моделює та розв'язує правові ситуації.</i></p> <p><i>Висловлює судження щодо важливості і значення виховання дитини в сім'ї</i></p>
<p>Розділ 5. Твої права у трудових відносинах (3 години)</p>	
<p><i>Право на працю в Україні. Як законодавство регулює трудові відносини. Роботодавці та працівники на ринку праці. Як знайти</i></p>	<p><i>Пояснює, використовуючи положення Конституції України, юридичний зміст права на працю і наводить приклади відносин, що регулюються нормами трудового права.</i></p>

<p><i>роботу. Право та підприємницька діяльність</i></p>	<p><i>Називає основні причини безробіття в Україні, описує шляхи пошуку роботи та оцінює їх ефективність.</i></p> <p><i>Складає за зразком резюме для працевлаштування.</i></p> <p><i>Пояснює що таке підприємницька діяльність та наводить приклади її основних організаційно-правових форм, моделює процедуру реєстрації підприємницької діяльності.</i></p> <p><i>Формулює власну позицію щодо важливості права людини на працю</i></p>
<p><i>Як укласти і розірвати трудовий договір. Що записується в трудову книжку. Що таке заробітна плата</i></p>	<p><i>Пояснює що таке трудовий договір, називає його сторони. Розповідає про процедуру співбесіди щодо працевлаштування і порядок прийому на роботу.</i></p> <p><i>Називає основні права і обов'язки роботодавця і працівника.</i></p> <p><i>Описує порядок розірвання трудового договору.</i></p> <p><i>Складає за зразком заяву про прийом на роботу, заяву про звільнення з роботи за власним бажанням.</i></p> <p><i>Пропонує шляхи розв'язання правових ситуацій, пов'язаних із працевлаштуванням</i></p>
<p><i>Де можуть працювати підлітки. Як законодавство регулює працю неповнолітніх. Як закон захищає неповнолітніх від експлуатації</i></p>	<p><i>Описує, використовуючи положення трудового законодавства, права неповнолітніх у трудових відносинах.</i></p> <p><i>Характеризує особливості робочого часу та часу відпочинку неповнолітніх.</i></p> <p><i>Досліджує стан дитячої праці в Україні.</i></p> <p><i>Пропонує шляхи розв'язання правових ситуацій,</i></p>

	<p>пов'язаних із пошуком роботи і працевлаштуванням неповнолітніх.</p> <p><i>Оцінює</i> проблеми пошуку роботи та працевлаштування неповнолітніх</p>
<p>Узагальнення (1 година)</p>	
<p>Розділ 6. Твої орієнтири в адміністративному та кримінальному праві (6 годин)</p>	
<p><i>Які відносини регулює адміністративне і кримінальне право.</i></p> <p><i>Які правопорушення називають адміністративними. За які адміністративні проступки відповідають неповнолітні</i></p>	<p><i>Називає</i> відносини, врегульовані адміністративним і кримінальним правом.</p> <p><i>Розрізняє</i> адміністративний проступок і злочин, <i>наводить приклади.</i></p> <p><i>Називає</i> органи, що розглядають справи про адміністративні проступки.</p> <p><i>Описує</i> адміністративні стягнення, що застосовуються до неповнолітніх.</p> <p><i>Аналізує і розв'язує правові ситуації</i> щодо адміністративних правопорушень неповнолітніх.</p> <p><i>Висловлює</i> власне ставлення до найпоширеніших адміністративних правопорушень неповнолітніх</p>
<p><i>Що таке злочин. Ознаки та види злочинів. Склад злочину. Наслідки злочину для особи та суспільства.</i></p> <p><i>Як не стати жертвою злочину (можливо 2 години)</i></p>	<p><i>Характеризує</i> ознаки злочину, <i>описує</i> елементи складу злочину, <i>називає</i> види злочинів, <i>наводить приклади.</i></p> <p><i>Аналізує правові ситуації і пропонує шляхи їх розв'язання</i>, використовуючи окремі статті Кримінального кодексу України.</p> <p><i>Моделює</i> варіанти поведінки в ситуаціях загрози стати жертвою злочину.</p> <p><i>Оцінює</i> наслідки злочину для конкретної особи, оточуючих і суспільства в цілому</p>
<p><i>Що таке кримінальна відпо-</i></p>	<p><i>Розтлумачує</i> поняття «кримінальна відпові-</p>

<p><i>відальність і кримінальне покарання. Які покарання передбачені Кримінальним кодексом України. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх</i></p>	<p>дальність» і називає її підстави, <i>пояснює</i> що таке покарання.</p> <p><i>Називає</i> види покарань, що застосовуються до неповнолітньої особи, яка вчинила злочин, <i>розповідає</i> про особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх</p> <p><i>Оцінює</i> причини підліткової злочинності в Україні.</p> <p><i>Висловлює</i> власне ставлення до злочинів</p>
<p><i>Правоохоронні органи в Україні. Міліція і неповнолітні. Як звернутися до міліції. Які права має неповнолітня особа при затриманні, арешті, допиті</i></p>	<p><i>Пояснює</i> які органи держави називають правоохоронними і <i>наводить приклади</i>.</p> <p><i>Описує</i> основні завдання, права і обов'язки міліції.</p> <p><i>Складає</i> за зразком заяву до відділку міліції.</p> <p><i>Характеризує</i> права неповнолітніх осіб при затриманні, арешті, допиті.</p> <p><i>Моделює і розв'язує</i> правові ситуації.</p> <p><i>Формулює</i> власну позицію щодо поведінки в ситуації взаємодії з правоохоронними органами</p>
<p><i>Коли порушується кримінальна справа. Як проводиться досудове слідство. Як проходить розгляд кримінальних справ у суді. Права та обов'язки учасників кримінального процесу</i></p>	<p><i>Називає</i> основні етапи розгляду кримінальної справи.</p> <p><i>Характеризує</i> учасників кримінального процесу.</p> <p><i>Розповідає</i> про права і обов'язки потерпілого і підсудного.</p> <p><i>Розтлумачує</i> принцип презумпції невинуватості та <i>оцінює</i> його значення.</p> <p><i>Пояснює</i> процедуру судового розгляду кримінальної справи.</p> <p><i>Висловлює</i> власну оцінку важливості права</p>

	людини на захист у суді
Розділ 7. Твоя подорож у світ юридичних професій (1 година)	
<i>Які юридичні професії існують. Де здобути юридичну освіту. Хто такі слідчий і прокурор. Як стати адвокатом, суддею, нотаріусом. Коли і як ми звертаємося до правника</i>	<p><i>Описує окремі юридичні професії.</i></p> <p><i>Характеризує основні повноваження слідчого, прокурора та представників інших юридичних професій.</i></p> <p><i>Описує основні вимоги до осіб, які бажають працювати за юридичним фахом.</i></p> <p><i>Називає навчальні заклади, що надають юридичну освіту.</i></p> <p><i>Аналізує і розв'язує ситуації, в яких особа звертається по юридичну допомогу.</i></p> <p><i>Висловлює судження щодо причин популярності юридичних професій у світі</i></p>
<i>Узагальнення (1 година)</i>	
<i>Резерв (1 година)</i>	

Особливості організації навчально-виховного процесу при викладанні курсу

Практичний курс правознавства як шкільний предмет передбачає певні особливості організації навчально-виховного процесу насамперед *обов'язкове систематичне (на кожному уроці) використання інтерактивних методів навчання*: мозкового штурму, дискусії, взаємонавчання в малих групах, парах, імітації спрощених судових слухань, ажурної пилки, рольових ігор тощо. Безумовно актуальними є також *активні методи*: бесіда, тестування, моделювання та розв'язування ситуацій, виконання творчих пізнавальних завдань, аналіз публіцистичних і художніх текстів, цікавих фактів з історії та сьогодення. *Передбачається вихід за межі уроку* шляхом реалізації проектної діяльності в індивідуально-груповій формі, екскурсій, участі в шкільному самоврядуванні, самооцінці школи, соціологічних дослідженнях і т.п.

У контексті інтерактивного навчання правові знання, уміння, ставлення учнів набувають іншої форми, ніж у традиційному. З одного боку, вони є певною інформацією про навколишній світ, яку учень отримує не у вигляді вже готової системи від педагога, а в процесі власної активності. З іншого боку, учень у процесі взаємодії на уроці з іншими учнями та вчителем опановує системою апробованих способів діяльності стосовно себе, соціуму, світу взагалі, засвоює різні механізми пошуку та застосування знань, має можливість безпосередньо під час навчання апробувати нові моделі поведінки і діяльності. Тому зміст освіти, опрацьований учнем таким чином, є одночасно й інструментом для його самовдосконалення і розвитку як інтелектуального, так і особистісного.

Пізнавальна діяльність учнів на уроках з курсу правознавства має включати: пошук, первинний аналіз і застосування правової інформації; аналіз окремих положень нормативних правових актів; груповий і індивідуальний аналіз правових ситуацій; формулювання і аргументацію учнем власної точки зору з посиланням на норми права; застосування набутих знань для визначення відповідного закону способу поведінки і порядку дій в конкретних ситуаціях, визначення процедури звернення до відповідних органів й установ по кваліфіковану юридичну допомогу.

Програма не містить великого обсягу матеріалу, залишаючи вчителю час для використання різноманітних методів і *високої активності кожного учня*. Це має бути передбачено і при складанні навчально-методичного комплексу до курсу.

Оцінка навчальних досягнень учнів

Як впливає з попередніх розділів навчальної програми, об'єктом оцінювання в даному практичному курсі є не тільки правові знання і уміння, але й загальна навчальна компетентність учня, наприклад, уміння представити свою думку усно і письмово в різних формах, розв'язувати проблеми та ін., соціальна й комунікативна компетентність, що проявляються у різноманітних способах комунікації і взаємодії учнів між собою, з вчителем, з іншими дорослими.

Такі освітні цілі, індивідуальні відмінності засвоєння матеріалу учнями, конструювання ними знань на основі особистого досвіду, активний характер процесу навчання обумовлюють необхідність розробки і використання відповідних методів і інструментарію оцінювання.

Видається, що оцінювання процесу та результатів навчання практичного курсу правознавства вимагає використання як традиційних методів (усне опитування, тестування), так і альтернативних (так зване оцінювання «участі в діяльності», самооцінювання, взаємооцінювання) в різних комбінаціях. Вибір методів оцінювання повинен здійснюватися з урахуванням характеру об'єктів оцінювання: оцінюватися можуть як усні відповіді і письмові роботи, завдання на виявлення операційних умінь, моделювання життєвих ситуацій, так і участь учнів у дискусіях, рольових іграх, підготовка виставки, збір матеріалу з певної тематики (портфоліо), написання твору (есе), підготовка проекту і виконання його і т.п. Важливою є розробка вчителем з урахуванням цілей навчання чітких, ясних і відомих учням критеріїв, відповідно до яких виставляється оцінка.

Підготовка вчителів до викладання курсу та оволодіння інтерактивними методами має передбачати можливість проходження ними тренінгового навчання зі змісту курсу.

Програма підготовлена авторським колективом у складі:

Пометун Олена Іванівна — зав. лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки АПН України, доктор педагогічних наук

Ремех Тетяна Олексіївна — аспірантка лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки АПН України, вчитель правознавства Києво-Печерського ліцею № 171 «Лідер», вчитель-методист